

РОЗДІЛ 3

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.511

ОСОБЛИВОСТІ ПОНЯТТЯ «МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ» ЩОДО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Резнік О.М.,
к.ю.н., старший викладач
кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки

Дергачова Л.В.,
студентка юридичного факультету
Сумський державний університет

В статті проаналізовано особливості правового визначення категорії «моральна шкода» стосовно юридичної особи, а також викладено позицію щодо співвідношення немайнової шкоди, завданої юридичній особі та моральної шкоди фізичних осіб, які безпосередньо здійснюють діяльність даної юридичної особи (підприємства).

Ключові слова: немайнова шкода, моральна шкода юридичної особи, приниження гідності юридичної особи.

Резнік О.Н., Дергачева Л.В. / ОСОБЕННОСТИ ПОНЯТИЯ «МОРАЛЬНОГО ВРЕДА» ОТНОСИТЕЛЬНО ЮРИДИЧЕСКИХ ЛИЦ / Сумской государственной университет, Украина

В статье проанализированы особенности правового определения категории «моральный вред» относительно юридического лица, а также изложена позиция относительно соотношения неимущественного вреда, причиненного юридическому лицу, и морального вреда физических лиц, которые принимают непосредственное участие в деятельности данного юридического лица.

Ключевые слова: неимущественный вред, моральный вред юридического лица, унижение деловой репутации юридического лица.

Reznik O.N., Dergacheva L.V. / CHARACTERISTICS OF THE CONCEPT «MORAL DAMAGE» OF LEGAL ENTITY / Sumy State University, Ukraine

Statutory rights to compensation for moral (non-pecuniary) damage is an important guarantee for the protection of rights and freedoms and legitimate interests of legal entities.

Determination of business reputation depends on the nature of the subject. All entrepreneurs – both physical and legal entities – have the right to compensation for moral damage as a result of the humiliation of their business reputation.

Business reputation of a legal entity is the prestige of corporate (commercial) name, trademarks, and other intangible assets among every range of consumer of its goods and services.

Moral damages cannot be fully compensated, because there is no (and cannot be) exact property criteria for heartache expression, peace, honor, dignity of the person. Any compensation of moral damages may not be adequate to real suffering, so any amount of it may have purely conditional expression, especially if such compensation applies to the legal entity.

We believe that this must be considered while forming the evidence by the plaintiff. In this case, for the qualification of damage the direct relationship of suffering or excitement of the person and the entity should be considered, their impact on labor productivity, profitability, reducing its competitiveness, and as a result – the possibility of adverse consequences of property of individuals who takes a direct part in the activities of the company, a violation of the stability of their income and others.

So, the moral damage caused to any legal entity has certain characteristics, conditioned by the number of factors. Determination of the amount of damage that was caused to the company depends on its organizational and economic structure. That's why the direction of further scientific studies, in our opinion, should be the study of the essential conditions that determine the nature of moral (non-property) damage caused to entity.

Moral damage caused to the business reputation of legal entities, may be both a result and a precondition of mental suffering of a founder / founders, persons engaged in the direct management of the enterprise / institution / organization or its employees. These individuals form a «living organism» that has the ability to cause motion of artificial construction of legal entity. Moral damage caused to legal entity is connected with loss of income, but its direct result can be physical and emotional suffering of individuals, loss of their normal everyday social relations, etc.

Key words: moral damage, non-pecuniary damage of company.

Поняття моральної шкоди завжди було дискусійним в юридичній науці, зважаючи на його особливий суб'єктивний та відносний зміст. В науковому просторі існують діаметрально протилежні думки щодо доцільності існування поняття «моральна шкода» для кваліфікації немайнової шкоди, завданої юридичній особі.

Дослідженням питань відшкодування моральної шкоди займались безпосередньо такі науковці, як К. Венгрияк, А. Кудрявцева, Д. Лусленик, С. Олєфіренко та інші.

Мета статті: на основі аналізу правової бази та наукових публікацій визначити особливості відшкодування моральної (немайнової) шкоди, завданої юридичній особі в Україні.

Встановлене законом право на відшкодування моральної (немайнової) шкоди є важливою гарантією захисту прав і свобод громадян та законних інтересів юридичних осіб.

Відповідно до положень Конституції України [1] і чинного законодавства фізичні та юридичні особи мають право на відшкодування моральної (немайнової) шкоди, заподіяної внаслідок порушення їх прав і свобод та законних інтересів.

Як випливає зі змісту ст. 23 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ), моральна шкода, завдана юридичній особі, полягає у приниженні її ділової репутації [2]. Це майже єдине посилання на характер моральної шкоди, що може бути завдано юридичній особі в законодавстві. Так, у ст. 23

ЦКУ роз'яснюється, що «розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення. При визначенні розміру відшкодування враховуються вимоги розумності і справедливості». З вищезазначеного можна зробити висновок, що законодавець дає рекомендації по розрахунку завданої шкоди переважно, якщо не виключно, щодо фізичної особи.

Звертаючись до положень Господарського кодексу України, маємо змогу впевнитись, що питання немайнової шкоди, завданої юридичній особі, мають бути чітко визначені саме в ЦКУ, оскільки «майнові та особисті немайнові відносини, що регулюються Цивільним кодексом України, не є предметом регулювання цього Кодексу» (ст.4 ГКУ) [3].

Визначення змісту ділової репутації залежить від природи її суб'єкта. Усі підприємці – як фізичні, так і юридичні особи, – мають право на відшкодування моральної шкоди внаслідок приниження їх ділової репутації [4].

Під діловою репутацією юридичної особи, у тому числі підприємницьких товариств, фізичних осіб-підприємців, адвокатів, нотаріусів та інших осіб, науковцями розуміється оцінка їх підприємницької, громадської, професійної чи іншої діяльності, яку здійснює така особа як учасник суспільних відносин [5]. Ділову репутацію юридичної особи становить престиж її фірмового (комерційного) найменування, торговельних марок та інших належних їй нематеріальних активів серед кола споживачів її товарів та послуг.

У п. 6 Інформаційного листа Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики застосування господарськими судами законодавства про інформацію» від 28 березня 2007 року № 01-8/184 зазначено, що приниженням ділової репутації суб'єкта господарювання (підприємця) є поширення у будь-якій формі неправдивих, неточних або неповних відомостей, що дискредитують спосіб ведення чи результати його господарської (підприємницької) діяльності у зв'язку з чим знижується вартість його нематеріальних активів. Зазначені дії завдають майнової та моральної шкоди суб'єктам господарювання [6].

В Методичних рекомендаціях «Відшкодування моральної шкоди» (лист Міністерства юстиції України від 13 травня 2004 року № 35-13/797) зазначається, що під немайновою шкодою, заподіяною юридичній особі, слід розуміти втрати немайнового характеру, що настали у зв'язку з приниженням її ділової репутації, посяганням на фірмове найменування, товарний знак, виробничу марку, розголошенням комерційної таємниці, а також вчиненням дій, спрямованих на зниження престижу чи підірвання довіри до її діяльності [7]. Так, в рекомендаціях зазначається, що моральну шкоду не можна відшкодувати в повному обсязі, так як немає (і не може бути) точних критеріїв майнового виразу душевного болю, спокою, честі, гідності особи. Будь-яка компенсація моральної шкоди не може бути адекватною дійсним стражданням, тому будь-який її розмір може мати суто умовний вираз, тим більше, якщо така компенсація стосується юридичної особи [7].

При вирішенні справ, які стосуються відшкодування моральної (немайнової) шкоди, суди допускають певні помилки, – як впливає зі змісту Постанови ПВСУ «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди»:

- рідко застосовують чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;
- неповно з'ясовують наявність підстав для відшкодування моральної шкоди, недостатньо обґрунтовують її розмір;
- допускають порушення процесуальних норм.

Відповідно до п. 9 даної Постанови, розмір відшкодування моральної (немайнової) шкоди суд визначає залежно від характеру та обсягу страждань (фізичних, душевних, психічних тощо), яких зазнав позивач, характеру немайнових втрат (їх тривалості, можливості відновлення тощо) та з урахуванням інших обставин. Зокрема, враховуються стан здоров'я потерпілого, тяжкість вимушених змін у його життєвих і виробничих стосунках, ступінь зниження престижу, ділової репутації, час та зусилля, необхідні для відновлення попереднього стану, добровільне – за власною ініціативою чи за зверненням потерпілого – спростування інформації редакцією засобу масової інформації. При цьому суд має виходити із засад розумності, виваженості та справедливості [5].

Погоджуємося з позицією Д. Д. Лупеника, який вважає, що визначення поняття моральної шкоди, надане в Постанові ПВСУ є лише рекомендацією суду як об'єктивного результату судової практики, яку, на думку науковця, не використано у законодавстві, оскільки у ст. 23 ЦК України не було надано легальну дефініцію моральної шкоди. В згаданій статті визначено лише способи прояву такої шкоди, і вчений пов'язує таку позицію з «неможливістю чіткого визначення такого оціночного поняття». Науковець також наголошує на тому, що питання стосовно можливості заподіяння моральної шкоди юридичній особі завжди було і залишається спірним, адже відомо, що юридична особа – це «штучна конструкція, неживий суб'єкт, який не може страждати, переживати» [8].

Адвокат, Венгриняк К., зазначає: «применение понятия «моральный вред» к предприятию не корректно. Кудрявцева А. В. и Олефиренко С. П. считают, и я с ними солидарна, что вред деловой репутации у юридического лица всегда связан с потерей доходов и дополнительными затратами на ее восстановление. С точки зрения А. Боннера, юридическое лицо никаких физических и нравственных страданий испытывать не может» [9].

З огляду на це відзначимо, що немайна шкода, завдана діловій репутації юридичних осіб, може стати як результатом, так і передумовою моральних страждань засновника / засновників, осіб, що здійснюють безпосереднє управління підприємством / установою / організацією чи є її працівниками. Саме ці особи утворюють «живий організм», що має змогу призвести до руху штучну конструкцію юридичної особи. Немайна шкода, завдана юридичній особі, пов'язана з втратою доходів, але її прямим наслідком можуть стати фізичні та душевні страждання фізичних осіб, втрата ними нормальних життєвих соціальних зв'язків і т.п.

Вважаємо, що це необхідно враховувати при формуванні доказової бази позивачем. В даному випадку для кваліфікації шкоди слід зважати на прямий зв'язок страждань чи переживань такої особи і діяльності суб'єкта господарювання, їх вплив на продуктивність праці, прибутковість підприємства, зниження його конкурентоспроможності, і як результат – можливість настання несприятливих майнових наслідків для фізичних осіб, що приймають безпосередню участь у діяльності підприємства, порушення стабільності рівня їх доходів та ін.

Особливості визначення обсягу завданої моральної шкоди юридичній особі, зокрема суб'єкту підприємницької діяльності, полягають в наступному:

- оцінка розміру завданої шкоди вимагає експертного висновку, оскільки для підприємства через специфіку його організаційної конструкції, економічного змісту важко передбачити настання несприятливих наслідків (у вигляді зниження привабливості його товарів, зменшення довіри клієнтів, загальної втрати позицій на ринку, тобто зниження конкурентоспроможності і т.п.);
- складним є передбачення можливості повернення стабільності, що існувала до фактичного завдання шкоди. При завданні моральної шкоди фізичній особі складно пе-

редбачити, чи є можливим повернення тієї психологічно-емоційної стабільності особи, яка мала місце до завдання шкоди. Специфіка юридичної особи полягає у тому, що в процесі її діяльності поєднуються два таких фактори: непередбачуваність можливості повернення економічної стабільності підприємства та непередбачуваність можливості повернення «фізичної» складової юридичної особи до нормальної, адекватної, а головне – ефективної діяльності. Тобто в даному випадку необхідно враховувати й

психологічний фактор – психічний стан власників, працівників, управлінського апарату підприємства.

Отже, моральна шкода, завдана юридичній особі, має певну специфіку, обумовлену низкою факторів. Визначення обсягу завданої підприємству шкоди залежить від його організаційно-економічної структури. Тому напрямом подальших наукових розвідок, на нашу думку, має стати дослідження істотних умов, що визначають характер моральної (немайнової) шкоди, завданої юридичній особі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44.
3. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – Ст.144.
4. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи : Постанова Пленуму Верховного суду України від 27 лютого 2009 року № 1 // Вісник Верховного Суду України. – 2009. – № 3.
5. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди : Постанова Пленуму Верховного суду України № 4 від 31 березня 1995 року // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 2004. – № 11.
6. Про деякі питання практики застосування господарськими судами законодавства про інформацію : Лист Вищого Господарського суду України від 28 березня 2007 року № 01-8/184 // Вісник господарського судочинства. – 2007. – № 3.
7. Методичні рекомендації «Відшкодування моральної шкоди» : Лист Міністерства юстиції України від 13 травня 2004 року № 35-13/797 // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – К., 2004. – № 6. – 400 с.
8. Луспенік Д. Д. Деякі питання судової практики у справах про відшкодування моральної шкоди за ЦК України / Д. Д. Луспенік // Актуальні питання цивільного та господарського права. – 2007. – № 4-5 (5-6). – С. 5-20.
9. Венгрия К. Сатисфакция души, или Как измерить глубину страданий? / К. Венгрия [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://juriliga.ligazakon.ua/news/2012/11/12/76830.htm>.

УДК 347.421

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ УПУЩЕНОЇ ВИГОДИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

**Розізнана І.В.,
здобувач**

Інститут законодавства Верховної Ради України

У статті досліджується сутність поняття «упущена вигода» в цивільному праві. Аналізуються доктринальні та нормативні джерела, встановлюються підходи до розуміння та правового регулювання цього поняття. Автор аналізує судову практику та робить висновок про зміст упущеної вигоди. Обґрунтовано ознаки упущеної вигоди. Звернено увагу на сутність поняття «відшкодування упущеної вигоди».

Ключові слова: збитки, упущена вигода, шкода, неодержаний прибуток, доходи, втрати.

Розізнана І.В. / ПОНЯТИЕ И ПРИЗНАКИ УПУЩЕННОЙ ВЫГОДЫ В ГРАЖДАНСКОМ ПРАВЕ / Институт законодательства Верховной Рады Украины, Украина

В статье исследуется сущность понятия «упущенная выгода» в гражданском праве. Анализируются доктринальные и нормативные источники, устанавливаются подходы к пониманию и правовому регулированию этого понятия. Автор анализирует судебную практику и делает вывод о содержании упущенной выгоды. Обосновывает признаки упущенной выгоды. В работе обращается внимание на сущность понятия «возмещение упущенной выгоды».

Ключевые слова: убытки, упущенная выгода, ущерб, неполученную прибыль, доходы, потери.

Roziznana I.V. / CONCEPT AND SIGNS OF LOST PROFIT IN CIVIL LAW / Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine, Ukraine

The paper investigates the essence of the concept «lost profits» in civil law. The doctrinal and normative sources and establishing approaches to understanding and legal regulation of this concept are analysed. The author also is analyzed the jurisprudence and concludes Content «lost profits». Reasonably signs of lost profits. There is the attention to the essence of the concept of «compensation for loss of profits».

Summarizing the analysis of the research of «lost profits» based reservations concerning the definition of actual damages, it should be noted that this concept should be determined through the value property benefits a person would receive if it were subjective civil right or interest were not affected, unrecognized or disputed. The exeptional features of this term are:

1. property benefits that constitute the profits, is likely not obtained at the time of the request for reimbursement;
2. such property benefit is predictable and realistic;
3. party who did not get lost profits, aware of the possibility of actual receipt and guaranteed and certainly counting on their size.

Talking about compensation for loss of profit must be said that this is a measure of civil liability, which is used to protect affected unrecognized and disputed rights and is refunding the cost of property offender benefits that the injured person would get if it were subjective civil rights were not violated, unrecognized or disputed.

Thus the compensation of lost profits than the rules established for damages is subject to the following two principles:

1. party, which suffered damage in the form of profits, in order to redress the latter must prove that it has made a real cooking and took steps to receive them (acquired rights claims, committed under contracts received guarantees for obtaining certain benefits);
2. party, which suffered damage in the form of lost profits, has taken steps to reduce the size of the losses.

Key words: loss , loss of profit , damage, harm, income, losses.